

Источники и литература

1. Марков В. М. Избранные работы по русскому языку / Под ред. проф. Г. А. Николаева. – Казань: Изд-во «ДАС», 2001.
2. Николаев Г. А. Русское историческое словообразование. – Казань, 1987.
3. Николаев Г. А., Владимирова Л. В. Русская конфиксация и ее немецкие эквиваленты – Frankfurt am Main: Peter Lang, 2001. – S.61-71
4. Срезневский И. И. Словарь древнерусского языка.. – СПб., 1895

Конік О. В.

КОНЦЕПТ «СЕРЦЕ» В ПОЕЗИЯХ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША

«Філософія серця» завжди приваблювала людей, бо всі ми народилися зі здатністю відчувати: кохати, радіти, сміятися, ненавидіти, сумувати тощо і все, що відбувається тільки заради цього, заради здатності відчуті і зрозуміти серцем.

Термін «серце» має широке тлумачення, бо в ньому закодована певна культурна пізнавальна традиція, тому для нас є важливим його розглядання як образу чи символу, який включає в себе духовну суть. Аналіз концепту «серце» відображає важливість цього образу для слов'янської культури, його глибинність і багатозначність: серце з емоціями людини, з його почуттями, воно є центром її життя (не дивно, що досить часто воно отожднюється із душею). Природно, що розглядаючи фактори, пов'язані з виникненням «філософії серця» «в Україні, ми перш за все звертаємося до емоційності цього концепту, яка становить чи не одну з головних рис українського менталітету.

Тому й не дивно, що письменники, педагоги, художники, філософи залишили нам у спадщину великий доробок, у якому ми як нащадки простежуємо та аналізуємо лінію ідей філософії серця на різних етапах розвитку суспільства.

Порушивши проблему «кордоцентризму» в українській культурі, Чижевський став «хрещеним батьком» самого поняття «філософія серця». Далі це поняття переймають такі дослідники української духовної історії, як С. Яремусь, Є. Калужний, В. Цимбалістий, О. Кульчицький, І. Мірчук та ін. У сучасній літературі навіть панує погляд, що у «філософії серця» сконцентровано всю специфіку українського світобачення, а також основні риси національного світогляду та психології.

Звичайно, такий погляд на поняття «серце» притаманний не лише українській культурі. Ще Платон, Хризип (стоїки), Філон, Прокл знають «серце» як найвище в душі. Наука про серце із різними визначеннями проходить шлях схоластики і стає головним у німецьких містиків Екгарта, Тавлера, Сузо, Вайгеля, Арндта, Беме. Образ серця відчувається і в поезіях Сілезія, Етингера й Гана. Роздуми про роль серця є також і в Паскаля. Поділяючи функції розуму та серця, він виводить особливу «логіку серця». Подальшою розробкою концепту «серце» у ХХ ст. займалися Макс Шелер, Б. Вішеславцев, С. Франк, В. Зінкевський. У різних культурах (буддійська, китайська, японська, єгипетська, індійська), концепт «серце» як емоційний та релігійний центр посідав вельми поважне місце.

На українському ґрунті творцем оригінальної «кордоцентричної філософії» став Г. Сковорода, який поєднує «внутрішню людину» із серцем. На наш погляд, до представників цієї національної філософії слід віднести П. Куліша, Т. Шевченка, М. Гоголя, П. Юркевича, Лесю Українку, М. Коцюбинського, Б.-І. Антонича, П.Тичину, О. Довженка та ряд інших.

Наша увага в даній статті зосереджується на сприйнятті концепту «серце» П. Кулішем, видатним діячем української мови, літератури, історії і суспільства вцілому II половини ХІХ століття, на мовному матеріалі його поетичного спадку. Адже вираження концептуальної картини світу, загальної для всіх народів, знаходить своє особливе вираження в мовній картині кожної мови, і своє індивідуальне вираження в мові окремої людини. Вивчення деталей вираження концепту «серце» має неабияке значення для вивчення і розуміння мовної картини української мови, зокрема емоційного стану II половини ХІХ століття в Україні, що може з успіхом бути використане в компаративістиці з минулим та сьогоденням.

Дослідивши творчість П. Куліша, наголосімо, що концепт «серце» – найуживаніший в його ліриці, тому цей образ став чи не провідним серед усієї емоційно-експресивної лексики творчості поета. З огляду на хитання Кулішевого світогляду, на різних етапах його творчості концепт «серця» дещо варіюється.

Мотиви «Досвіток» наповнені різнополюсовими значеннями: *серце мучене, одиноке, хиже і серце віще, чисте, праведне*, але загальний мінорний настрій вводить образ серця в емоційний стан туги, розпачу, сумніву:

Дума сумовита –

То моя родина.

Серце одиноке –

Вірна дружина [2, с. 52]

«Скажи, віще серце, чи скоро світ буде?» [1, с. 266]

Нехай *темна нічка*

Хату обгортає,

Наше серце хиже

Повік звеселяє [2, с. 59].

Вищуванням новим

Серце моє б'ється –

Через край із серця

Рідне слово ллеться.

Б'ється, ллеться, звеселяє – дієслова з життєдайною силою, навіть *хиже* тут не несе ніякого негативного емоційного забарвлення, а має значення того, що жадає прагне. Відчуження та сум відчувається і в такому дієслівному ряді: *ходжу-блуджу, закриваю, нівечить*, що ще більшою мірою підкреслюється умовним способом дієслова *одкрив би* та, до речі, паралелізми тут концентрують, напружують емоційну атмосферу, вказують на

якусь приреченість ліричного героя, в образі якого автор хотів показати цілий народ. Заперечні займенники та частки підкреслюють безвихідне становище.

Ходжу-блуджу по городу
Великому, великому.
Одкрив би я своє серце,
Та нікому, та нікому [с. 258]
Ой серденько закритес,...*праведне*,...*мучене* [1, с. 268]

Як ми вже згадували, не тільки епітетами досягає автор емоційно-експресивного звучання цього образу, але й метафоричними значеннями дієслів, за допомогою яких відбувається персоніфікація, оскільки слово *серце* наділяється ознаками людини: *чую серцем, бачать серцем, серце б'ється*.

Починаючи з «Хуторної поезії» у поезіях Куліша починає широко використовуватися мотив культуриництва, поряд з образом серця з'являється його антитеза **розум праведний, свободний**, що супроводжується дієсловами піднесеної, мажорної тональності, які виражаються церковнослов'янськими: *возсіяє, просвітить, благовістить*, що підкреслює значимість праведного, справедливого розуму.

Серце ж тут набуває більш трагічного емоційного звучання. Тепер воно *мучене, печальне* від того, що нікому повчити, донести правду, просвітити наш народ: на серці *печаль, жаль*; серце *сумує, німує*.

Але незважаючи на це, оптимізм не вичерпується, з'являється надія, що переростає у стійке переконання, що:

Од кінця до кінця
Стрепенуться серця
І покинуть свій сон *безпробудний* [1, с. 398].
І втішалось *тихе серце*
Словом благодатним...
І вливається дух віщий
В *душі молодії*,
І вселяються у серце
Почуття святії [1, с. 342].

Тут серце – *тихе*, не мучене, не сумне, готове до нового, кращого майбутнього, що підкреслюється епітетами *молодий, віщий, святії*.

Образ серця в інтимних творах несе дещо іншу емоційну напругу. Зменшено-пестливою формою (серденько) автор ніби висловлює свою вдячність за те, що серце може хвилюватись почуттями, яке автор називає найвищим даром – любов'ю. Взагалі серце тут *ніжне, святе, велике, спокійне, тихе, добре*. Також експлікується ідея самопожертви:

Оддала за серце серце
І пишную вроду [1, с. 502].

Проте негативні почуття (*гордощі*) руйнують все найкраще в серці; прийом використання одного кореня для слів різних частин мови надає текстові категоричного звучання:

Ви ж в гордошах своїх, сього не мали духа,..
Вас гнула до землі сухих сердець засуха:
Бо творите самі собі богів земних [1, с. 506].

Засуха та ще й *сухих* сердець – це ніби попередження поета разом із невимовним проханням не руйнувати серце гордошами, ревношами, а якщо сумувати, плакати, то тільки від кохання. Коли «призналась» у коханні:

Глибоко заколихався.
І побіг – злетів на гори,
З радощів гукав-співав я,
Як сідало сонце в морі,
З серця сльози виливав я [1, с.328].

Тут порівняння *серце – сонце* стає визначальним у вираженні почуттів Куліша. Сонце сідає в море так само лагідно, як серце «птопає в любові».

Знов я серце упокорив
І забув тяжку досаду;
Знов весна у серце хирне
Лле здоров'є і одраду [1, с. 329].

Дієслова *упокорив, забув* іще раз підкреслюють давно відому істину: все минає, але на жаль не тільки все лихе, *досади*, розчарування, як оптимістично показує в цьому вірші поет, а й гарне, світле, добре. Приреченість такого кругообігу, такого стану речей – який власне і творить основу нашого життя, робить його завдяки цьому не константою із певним шаблоном, а перемінною – відчувається у повторенні прислівника циклічності *знов*, який розпочинає кожну строфу протягом всього вірша.

Отже, тема філософського концепту «серце» торкається чи не всіх сфер людського життя, зачіпає багато проблем і питань. Ми простежили різні прояви цього концепту в творчості одного з найяскравіших представників української культури II половини XIX століття Пантелеймона Куліша. Ця тема виявилася цікавою з погляду мови, літератури, психології і ще чекає на своє глибоке вивчення, і їй ми збираємося приділити увагу і надалі.

Література

1. Куліш П. О. Твори в двох томах: Поезія. – К., 1989. – Т. 1.
2. Куліш П. О. Твори в двох томах. – 2-ге видання. – К.: Наук. думка, 1998. – Т.1.
3. Лисиченко Л.А. Мовна картина світу та її рівні // Збірник харківських історико-філологічного товариства. – Нова серія: Т. 6. – Харків – 1998.
4. Огієнко І. І. Історія української літературної мови. – К.: Либідь, 1999.

5. Розвиток української філософської думки в Україні. – Львів, 1991. – Частина 1.
6. Русанівський В. М. Світлогляд: мова // Мовознавство. – 1989. – № 2.
7. Лосский Н. О. История русской философии. – М., 1991.

Коновалова Т. И.

ПРОСТОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ В НОВОГРЕЧЕСКОМ ЯЗЫКЕ (В СОПОСТАВЛЕНИИ С РУССКИМ)

Поскольку синтаксис является одной из важнейших сфер языка и способствует объединению в единую систему элементов всех языковых уровней, проблемы, связанные с изучением функционирования синтаксических единиц, продолжают оставаться актуальными на современном этапе развития лингвистики.

Одной из важных проблем современного синтаксиса является сопоставление синтаксических систем близкородственных и разнотипных языков [см., напр. 5, 6]. По мнению некоторых лингвистов, своеобразие каждого из языков отчетливо проявляется только при сравнении с другими языками [см., 6, с. 131]. На наш взгляд, двуязычное сопоставление позволяет выявить такие особенности и явления в каждом из языков, которые в рамках одного языка, возможно, остались бы незамеченными, а также делает более глубоким описательный анализ одной языковой системы. В этом плане несомненный интерес представляет изучение в сопоставительном плане синтаксических систем русского и новогреческого языков, в частности, простых предложений. Эти синтаксические единицы не были обделены вниманием русских исследователей. Об этом свидетельствуют работы В. В. Виноградова, Руднева А. Г., Скобликовой Е. С., Распопова И. П., Леканта П. А. и др. [см., напр. 5, 7]. В греческой грамматике простое предложение рассматривалось такими лингвистами, как Яннакопулос П., Калидикис П. [1,2]. Однако в плане сопоставления в соответствующих синтаксических единицах русского языка простое предложение не рассматривались.

Таким образом, актуальность данного исследования обусловлена, кроме вышеназванных факторов, неразработанностью данной темы в современной лингвистике.

Цель данной статьи – попытка описать основные параметры простого предложения в новогреческом языке, сопоставив их с соответствующими параметрами русского предложения. Задачами исследования являются: описание основных параметров простых предложений в греческом языке, выявление сходства и различий между параметрами вышеназванных синтаксических единиц в обоих языках.

Поскольку объектом нашего исследования являются простые предложения, следует, в первую очередь, обратиться к определению простого предложения в греческой грамматике. Простым предложением в новогреческом языке называют предложение, которое имеет только главные члены (т. е. подлежащее и сказуемое) и выражает только один смысл, напр. «Ο ήλιος λάμπει» (Солнце светит); «Ο ουρανός είναι γαλανός» (Небо голубое). Предложения, включающие в свой состав второстепенные члены, рассматривающиеся в русской грамматике как распространенные предложения, выделяются греческими лингвистами в отдельный разряд – *επιθετικές προτάσεις*. Предложения же, имеющие более одного подлежащего или более одной именной части составного именного сказуемого, рассматриваются греческими лингвистами как сложные предложения, в отличие от русской грамматики, где они считаются простыми предложениями с однородными подлежащими или сказуемыми: «Πέτρες και χώμα και άνθρωποι έγιναν ένα» (Камни, земля и люди стали единым); «Ο δρόμος είναι μακρός και πλατής» (Дорога длинная и широкая).

Наличие же в предложении нескольких глаголов не переводят предложение в разряд сложных. [см., напр., 2 с. 27]

При рассмотрении предложений с точки зрения структуры в греческой грамматике, помимо простых и распространенных, выделяются эллиптические предложения (в отличие от русской грамматики, выделяющей эллиптические и неполные (см., напр., 5 с. 231), под которыми подразумеваются предложения, в которых отсутствует один из главных членов, легко восстанавливающийся из контекста), напр.: «Κρύο το χέρι σου» (подразум. είναι) (Твоя рука холодная). К эллиптическим предложениям относятся также предложения, рассматриваемые в русской грамматике как нечленные (см., 6 с. 145) или фразеологизированные (см., 5 с. 236), например «Συγνώμη» (Извините); «Καλμέρα» (Добрый день) и т. д.

Что касается функциональной классификации простых предложений, то в основном они совпадают в грамматиках обоих языков.

Одно из самых существенных различий в рассмотрении простого предложения в греческой и русской грамматике – отсутствие понятий «односоставные», «двухсоставные» предложения в синтаксисе греческого языка. По-видимому, это связано с тем, что наличие состава подлежащего и сказуемого не обязательно для греческого предложения и подлежащее, выраженное местоимением 1-го или 2-го лица обычно отсутствует, т. к. на него достаточно четко указывают окончания глаголов, например: «Κοιτάζω τα άστρα» (подразум. εγώ) (Я смотрела на звезды); «Ήρθες αργά;» (подразум. εσύ) (Ты придешь поздно?) В русской грамматике такие предложения рассматриваются как определенно-личные. Подлежащее, выраженное местоимением 1-го или 2-го лица, не опускается, когда мы хотим противопоставить его другому лицу или подчеркнуть, напр.: «Εγώ έκανα αυτή τη δουλεία, όχι αυτός» (Я выполнил эту работу, а не он).

В предложении с одним подлежащим глагольное сказуемое, как и в русском языке, согласуется с подлежащим в лице и в числе. Но если подлежащее является собирательным существительным, глагольное сказуемое в греческом языке, в отличие от русского, может стоять во множественном числе в то время, как подлежащее – в единственном, напр.: «Κάθουν ο καθένας τη δουλεία τους» (Каждый делает свою работу). На наш взгляд, простое глагольное сказуемое русского языка отличается большим разнообразием форм по сравнению с новогреческим языком. Так примеры типа: «Тут он ругать меня!»; «А вы бунтовать?» не характерны для новогреческого языка.

В отличие от русского языка, в новогреческом не существует понятия составного глагольного сказуемого, поскольку такие русские предложения, как, например: «Он привыкает иронизировать над всеми вокруг себя»